

Michpatim – L'oreille percée du serviteur

Source : Likouté Si'hot volume 11, première Si'ha sur Michpatim

Dans notre Paracha : Les lois de l'esclave hébreu et de son affranchissement

1

משפטים כא, ב-ו: כי תקנה עבד עברי יש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם... ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי, .. ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם.

Michpatim 21, 2-6 : Si tu achètes un esclave hébreu, il restera six années esclave et à la septième il sera remis en liberté sans rançon. ... Si l'esclave dit : « J'aime mon maître, ma femme et mes enfants, je ne veux pas être affranchi », .. son maître lui percera l'oreille avec un poinçon et il le servira indéfiniment.

רש"י: ורצע אדניו את אזנו. הימנית, או אינו אלא של שמאל? תלמוד לומר און-און לגזרה שוה. נאמר כאן: "ורצע אדניו את אזנו", ונאמר במצורע: "תגוד אדניו הימנית" (מצורע יד, כה) - מה להלן הימנית אף כאן הימנית.

ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף? אמר רבן יוחנן בן זכאי: און זאת ששמעה על הר סיני "לא תגנב", והלך ונגב - תרצע. ואם מוכר עצמו, און ששמעה על הר סיני "כי לי בני ישראל עבדים", והלך וקנה אדון לעצמו - תרצע.

רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר: מה נשתנו דלת ומזוזה מכל פלים שבבית? אמר הקב"ה: דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם" - ולא "עבדים לעבדים", והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם.

Rachi : Son maître lui percera l'oreille avec un poinçon. L'oreille droite, ou s'agirait-il de la gauche ? Le mot « oreille » est écrit dans notre verset ainsi qu'à propos du lépreux : « sur le lobe de l'oreille droite de celui qui doit être purifié » (Metsora 14, 25). De même qu'il s'agit là-bas de l'oreille droite, de même en est-il ici.

Et pourquoi poinçonne-t-on l'oreille et non une autre partie du corps ? Rabban Yo'hanan ben Zakaï a enseigné : l'oreille qui a entendu au mont Sinaï : « Tu ne voleras pas », et pourtant il est allé voler - qu'elle soit donc poinçonnée ! Et s'il s'est vendu lui-même, cette oreille a entendu au mont Sinaï : « Car c'est à Moi que les fils d'Israël sont des serviteurs » (Behar 25, 55), et pourtant il est allé se donner un autre maître - qu'elle soit donc poinçonnée !

Rabbi Chimon interprétait ce verset de manière allégorique : en quoi la porte et le poteau sont-ils différents des autres parties de la maison ? D.ieu a dit : « La porte et le poteau ont été témoins en Egypte lorsque Je suis passé au-dessus du linteau et des deux poteaux et que J'ai dit : « Car c'est à Moi que les fils d'Israël sont des serviteurs, ils sont Mes serviteurs » (ibid.), et non les serviteurs de serviteurs. Et pourtant il est allé se donner un autre maître. Qu'elle soit donc poinçonnée devant eux ! ».

A propos de l'oreille percée du serviteur :

(a) Rachi ne répond pas à la question pourquoi c'est l'oreille droite qui doit être percée.

(b) Pourquoi ne pas le punir dès le début de l'esclavage ?

(c) Pourquoi les autres Mitsvot (entendues aussi sur le mont Sinaï) ne sont-elles pas punies ainsi ?

Développement : Pourquoi cet esclave est-il mutilé et puni aussi sévèrement ?

2

לקוטי שיחות: מי שגנב ואי אפשר לו להחזיר הגנבה או לשלם, על-דרך הרגיל הוא מפני שעני מדכא הוא ונגב להשקט רעבונו ורעבון בני ביתו. וכן במוכר עצמו לעבד מצד דחקו: זה שהשפיל את עצמו וקבל עליו מרותו של אדון, מוכיח שהציקתו עניו עד כדי שיעשה דבר שהוא בנגוד לטבע האדם.

Likouté Si'hot : Un homme qui a volé et qui est incapable de restituer l'objet du larcin ou le rembourser, est, de façon générale, un homme très pauvre, qui a volé pour apaiser sa faim et celle des membres de sa famille. De même, celui qui se vend comme serviteur à cause de sa situation difficile : le fait qu'il se rabaisse et accepte l'autorité d'un maître, prouve que sa pauvreté le fait souffrir, au point qu'il agit à l'encontre la nature humaine.

גמרא עירובין מא, ב: [דקדוקי עניות] מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו.

Guemara Erouvin 41b : Les calculs [financiers dus à la] misère d'un homme, le poussent à outrepasser sa propre conscience [morale] ainsi que celle de D.ieu, [et cela le pousse à transgresser des interdits].

גמרא שבת קנב, א: מאי דכתיב (תהלים לג, ט) "כי הוא אמר ויהי" - זו אשה, "הוא צוה ויעמד" - אלו בניו.

Guemara Chabbat 152a : « Il a dit et cela a été accompli » (Psaumes 33, 9) – il s'agit de [l'amour qu'un homme porte à] sa femme, « Il a ordonné et cela s'est dressé » – il s'agit de [l'amour qu'un homme porte à] ses enfants.

לקוטי שיחות: מצד תמיהה זו, צריך לומר שאדרבה בחרה התורה בענש בלתי רגיל זה כי זה ענש קל ביותר, ועד כדי כך - שהיו רגילים לרצע האון מרצונם הטוב בכדי לתת בו נזם.

Likouté Si'hot : Certainement, la Torah préconisa cette punition inhabituelle précisément parce qu'elle est bien plus légère que les autres. Il était même alors une pratique courante de percer l'oreille afin d'y placer une boucle.

A priori, en choisissant l'oreille, la Torah voulait alléger sa peine, puisqu'il a agi sous l'emprise de la détresse.

Dans ce cas, c'est l'oreille gauche (la plus faible) qui aurait dû être poinçonnée !

3

לקוטי שיחות: לכן רש"י מתרץ שישנה גזרה שוה ממצורע, שמשמעם זה מכרח לפרש "הימנית". אבל על ידי זה מתעוררת השאלה: כיון שהתורה צוה לרצע "און הימנית", משמע שלא נבחרה האון להרצע בכדי למעט בענשו אלא מטעם אחר; ומסביר רש"י: דענש זה צריך להיות דוקא באון מכיון שאון שמעה צוויים אלו על הר סיני ועברה עליהם (ולכן גם נענשת המעלה שבאזניים שהיא עקר השומעת - און הימנית דוקא).

Likouté Si'hot : C'est pourquoi Rachi explique, que « l'oreille » du lépreux nous apprend, qu'il s'agit là de l'oreille droite. Cependant, le fait que l'oreille droite fut choisie, prouve que la Torah n'a pas choisi l'oreille pour amoindrir la punition, mais pour une autre raison : car c'est elle qui a entendu, sur le mont Sinaï, les instructions qu'elle vient de transgresser. (Voilà pourquoi, c'est précisément la meilleure oreille, celle de droite, qui est punie).

L'oreille droite prouve qu'au contraire, elle est punie car c'est elle qui a entendu D.ieu au Mont Sinaï...

<p>Pourquoi cette faute mériterait-elle une punition aussi sévère ?</p>	<p>4</p>
<p>לקוטי שיחות: כשאדם גונב לאנסו, הרי הוא מתבייש בזה ואין רצונו שיתפרסם קלונו ברבים; ואם נמכר לעבד ומתפרסם הדבר שנמכר בגנבתו מצר לו במאד וכל עת שהותו אצל אדונו, מצפה לעת יציאתו לחרות. ואם אינו בהול לצאת לחפשי, הרי זה מוכיח שמעקרא אין הדבר בזיון בעיניו; סופו מוכיח על תחלתו, שגנב מצד תכונתו הרעה. ועל דרך זה במוכר עצמו מצד אנס דחקו: כשאינו רוצה לצאת חפשי מוכיח בזה שאין חמור אצלו להיות עבד.</p> <p>Likouté Si'hot : Lorsqu'un homme en <u>difficulté</u> vole, il en a honte et il ne souhaite pas que cela soit connu de tous. S'il est vendu comme serviteur et que son vol devient connu par tous, il en est fortement contrarié et attend tout le temps, avec impatience, d'en être libéré. S'il n'est pas pressé de recouvrer la liberté, cela prouve que dès le départ, il n'en a pas été humilié, et qu'il a volé à cause de sa nature mauvaise. De même, l'homme en <u>difficulté</u> qui se vend en tant esclave, en ne voulant pas quitter son maître, prouve que le fait d'être esclave n'est pas grave pour lui.</p>	<p>Le fait de ne pas vouloir quitter son maître, prouve que dès le départ, la transgression ne le dérangeait aucunement !</p>
<p>Cela explique la précision « l'oreille qui a entendu <u>au mont Sinaï</u> »</p>	<p>5</p>
<p>לקוטי שיחות: גלוי וידוע לפניו שאפשר הדבר שיבא האדם לידי מצב של עניות ותדחק לו השעה ללכת לגנב או למכר את עצמו לעבד בכדי לפרנס נפשו ונפשות ביתו, ומכל מקום צוה לו [על הר סיני] "לא תגנב" ואמר "כי לי בני ישראל עבדים וגו'", והרי הקב"ה הן ומפרנס לכל בריותיו, בטח ימציא לו פרנסתו באופן אחר, ולא שיהיה מכרח לעבר על רצונו יתברך. ולכן, גם בהיותו במצב דחוק, עליו לבטח בקב"ה שבודאי יעזרהו ויחלצהו ממצוקתו.</p> <p>Likouté Si'hot : D.ieu sait que l'homme peut arriver à une détresse le poussant à voler ou à se vendre en tant qu'esclave pour assurer sa subsistance et celle de sa famille, et pourtant, Il lui ordonna sur le mont Sinaï : « <i>tu ne voleras point</i> », « <i>car les enfants d'Israël sont Mes serviteurs</i> ». Or, D.ieu Qui nourrit toutes Ses créatures, trouvera certainement une autre façon de lui assurer sa subsistance, sans transgresser Sa volonté. C'est pourquoi, même en situation de difficulté, l'homme doit avoir confiance en D.ieu, Qui le sauvera certainement de sa détresse.</p>	<p>Il aurait dû avoir confiance en D.ieu Qui lui interdit de voler – pour lui trouver une subsistance certaine !</p>
<p>Rachi précise le nom de l'auteur : « Rabban Yo'hanane ben Zakaï »</p>	<p>6</p>
<p>גמרא סוכה כח, א: רבן יוחנן בן זכאי: מימי .. לא הלך ארבע אמות בלא תורה .. ולא קדמו אדם בבית המדרש.</p> <p>Guemara Souccah 28a : Rabban Yo'hanane ben Zakaï, durant toute sa vie, ne marchait jamais quatre coudées sans [dire et penser à des mots de] Torah, et personne n'arrivait avant lui à la maison d'étude.</p> <p>משנה אבות ב, ח: רבן יוחנן בן זכאי .. היה אומר: אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לך נוצרת.</p> <p>Michna Avot 2, 8 : Rabban Yo'hanane ben Zakaï disait : « Si tu as étudié beaucoup de Torah, ne t'en fais pas une gloire, car c'est pour cela que tu as été créé (pour étudier la Torah) ».</p> <p>לקוטי שיחות: זהו שמדגיש רש"י: דבר זה רבן יוחנן בן זכאי (שענינו תורה) אמרו, והיינו, דהתורה צוניתה לשאת אשה ואמרה הוא אמר ויהי - זו אהבת האשה כו' כנ"ל ומכל מקום צוניתה עליו שאחר שש שנים יצא לחפשי, וכן התורה הודיעה "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (ראה טו, יא) ומכל מקום צוניתה "לא תגנב".</p> <p>Likouté Si'hot : Rachi précise que l'auteur est <u>Rabban Yo'hanane ben Zakaï</u>, dont toute la préoccupation était la <u>Torah</u>. Car la même Torah qui ordonna de se marier, et qui parle de l'amour qu'un homme porte à sa femme, c'est elle aussi qui lui a ordonné de quitter son maître à l'issue des six années d'esclavage. Aussi, la même Torah qui annonça que « les pauvres ne cesseront pas d'exister » (Reé 15, 11), ordonna de ne pas voler.</p>	<p>Rabban Yo'hanane ben Zakaï était très attaché à l'étude de la Torah. La même Torah qui traite de l'amour que l'on porte à sa famille, et pourtant interdit de voler !</p>
<p>Rabban Yo'hanane Ben Zakaï louait la grandeur de la bienfaisance</p>	<p>7</p>
<p>אבות דרבי נתן ד, ה: אמר [רבן יוחנן בן זכאי]: יש לנו כפרה אחת [כבית המקדש], ואיזה? זה גמילות חסדים!</p> <p>Avot DeRabbi Nathan 4, 5 : Rabban Yo'hanane ben Zakaï dit : la bienfaisance pardonne autant que le Temple.</p> <p>לקוטי שיחות: גם מי שנמצא במצב של דחקות ועניות דאגה לו תורה וצוניתה "אם כסף תלוה את עמי - חובה", [ומכיון שךך], בודאי היה מוצא כמה וכמה שילוהו, והיה לו להשתדל וללוות גמ"ח ולא לעבר על צוויים אלו.</p> <p>Likouté Si'hot : La Torah a pensé à celui qui est en détresse, en donnant l'ordre (obligatoire) de [lui] prêter de l'argent. En cherchant, il aurait pu trouver plusieurs prêteurs, sans avoir à transgresser la volonté de D.ieu.</p>	<p>Le peuple juif est bienfaisant. Cet homme aurait donc pu emprunter à un autre Juif !</p>
<p>Enseignement : Il faut être le serviteur de D.ieu, pas celui de notre gagne-pain !</p>	<p>8</p>
<p>לקוטי שיחות: יש הטורדים כל-כך בעסקיהם הגשמיים במשך ששת ימי החל עד שהם "עבדים לעבדים"; וגם בבוא יום השבת קדש, אינם רוצים לצאת חפשי ולשחרר עצמם מאהבתם ושעבודם לעניניהם הגשמיים. ועל זה באה ההוראה: הקב"ה צוה "כי לי בני ישראל עבדים" - ענינו של האדם הוא עבודת ה' יתברך בלמוד התורה (וקיום המצוות)... ועי"ז יצא האדם לחפשי מגלותו הפרטי, ומקרב גם היציאה מהגלות הכללית, [בביאת משיח צדקנו].</p> <p>Likouté Si'hot : Certains sont tellement préoccupés la semaine par leurs affaires matérielles, qu'ils deviennent « esclaves d'esclaves ». Même le Chabbat ils ne veulent pas s'affranchir de leur amour et servitude à la matérialité. D.ieu donne donc l'ordre : « <i>les enfants d'Israël sont Mes esclaves</i> », le but de l'homme est de Le servir par l'étude de la Torah (et par l'accomplissement des Mitsvot), pour sortir ainsi de son propre exil, et amener Machia'h.</p>	<p>Enseignement : Ne pas être « esclave de la matière », mais être au contraire le « serviteur de D.ieu » !</p>